

ДРЕВАЛЬ Ю.Д.

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту та публічного врядування
E-mail: drevaly@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7347-9433>
Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, 33000, вулиця Соборна, 11

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ПРАВОВА ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ: НЕОБХІДНІСТЬ І ВАЖЛИВІСТЬ КОРЕЛЯЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано питання щодо взаємозалежності реалізації принципу верховенства права та правовою освітою населення. Вихідним аспектом аналізу визнано загальноприйняте положення, що верховенство права охоплює гармонійне поєднання принципів та норм, спрямованих на повноцінне забезпечення прав і свобод людини. Сучасності ж властиве інтегральне розуміння верховенства права як складного та водночас дієвого правового явища, яке складає основу доктрини конституціоналізму та правової держави, а відтак має вважатися невід'ємним чинником демократичного врядування. Повноцінне ствердження та реалізація принципу верховенства права є своєрідною візиткою цивілізованого поступу держави і суспільства. Відзначено, що концепт верховенства права вже традиційно становить предмет наукових пошуків. Для нашого ж предмету дослідження важливим має вважатися наголос на узгодженні критеріїв верховенства права з правовою освітою населення (чи «громадянською правовою освітою»).

Підтверджено вже існуюче припущення стосовно наявності чіткої кореляції між феноменами верховенства права та правової освіти населення. Дійсно, у даному разі має йтися не лише про дотримання стандартів правової держави та виконання приписів нормативно-правових актів, але і про усвідомлений вибір громадянами власної правомірної поведінки. Не може бути заперечень і стосовно того, що якраз правова освіта має забезпечити надійний фундамент і для правового виховання, і для правової культури та належного рівня правосвідомості громадян.

Доведено, що на шляху реалізації принципу верховенства права містяться значні перепони, серед них – і недостатня правова освіченість населення. Причому, зазначені труднощі та перепони властиві як «молодим демократіям», так і країнам зі сталими традиціями демократичного врядування. Відтак вдосконалення принципів засад правової держави та розвиток громадянської правової освіти мають бути взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, відзначаючись єдиним завданням – формуванням демократичної, правової і соціальної держави, в якій права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Принцип верховенства права, права і свободи людини, демократичне врядування, громадянська освіта, правова освіта, правова культура, правове виховання..

Як цитувати: Древаль Ю. Д. Принцип верховенства права і правова освіта населення: необхідність і важливість кореляції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2026. № 41. С. 74-81. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-06>

In cites: Yu. D. Dreval (2025) The rule of law and legal education of the population: the necessity and importance of correlation *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (41), P. 74-81. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-06> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Верховенство права охоплює гармонійне поєднання принципів та норм, спрямованих на повноцінне забезпечення прав і свобод людини. До принципів верховенства права вже традиційно відносять загальність правових норм, їх зрозумілість і своєчасне оприлюднення, відсутність суперечливості в нормах, заборона зворотної дії закону, реальність виконання, стабільність і передбачуваність законодавства, відсутність протиріччя між застосуванням законів та вимогами самих законів. Сукупний зміст наведених принципів свідчить про розуміння верховенст-

ва права як складного та водночас дієвого правового явища, яке складає основу доктрини конституціоналізму та правової держави, а відтак має вважатися невід'ємним чинником демократичного врядування. Виходячи з уже хрестоматійного вислову Авраама Лінкольна щодо демократії як врядування «іменем народу, силами народу і для народу», повноцінне забезпечення принципу верховенства права слід пов'язати окрім іншого з усвідомленим ставленням до нього з боку громадян. Таке ставлення має ґрунтуватися якраз на правовій освіті, якій суто формально має належати

першість у складному поєднанні правового виховання, праворозуміння, правової культури та власне правової освіченості громадян. Дійсно, зміст правової освіти полягає у засвоєнні знань про основи держави й права, виховання в громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку. В основу ж повноцінного та усвідомленого засвоєння таких знань маємо помістити якраз принцип верховенства права. Доцільно підтвердити зазначену тезу наступним нормативно-правовим положенням: Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (п. 1 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України). Відтак беззаперечним виглядає і те, що принцип верховенства права має стати методологічною основою правової освіти населення.

Стан наукового опрацювання теми. Концепт верховенства права вже традиційно досліджується представниками багатьох наукових галузей та шкіл. Проте, і на сьогодні не вичають дискусії щодо сутності та системних ознак зазначеного феномену. Для прикладу, П. Пацурківський та Р. Гаврилюк, аналізуючи світову спадщину досліджень на тему верховенства права, окрім іншого відзначають те, що «різні пізнавальні традиції правознавства продовжують вкладати неоднаковий зміст у сенс цієї доктрини і принципу» [1, с. 32]. Свідченням такого стану речей є і наявність значної кількості шкіл та напрямів, спрямованих на дослідження феномену верховенства права: найперше позитивістського та природно-правового, інтегрального та поелементного. Слід відзначити і зміст сучасних дискусій на тему українського відповідника англосовітного поняття «The Rule of Law».

Зокрема, український переклад у вигляді терміносполучення «верховенство права» вважається не зовсім вдалим та пропонується натомість вживати категорію «правовладдя». Для нашого предмету зацікавлення зазначена дискусія передусім важлива не «кінцевим результатом» у вигляді обрання якогось тлумачення як єдиновірного, а тим, що вона знаменує остаточну відмову від порівняння категорії «верховенство права/правовладдя» з категорією «верховенство закону», та водночас стимулює

лює і пошуки вдосконалення стратегії правової освіти.

У дослідженні, яке було проведено та Є. Дулібою та її співавторами, обґрунтовано положення щодо наявної чіткої кореляції «між дотриманням принципу верховенства права в державі і правовою культурою, освітою і дотриманням академічної доброчесності» [2, с. 17]. Значущість проблематики узгодження правової освіти з критеріями верховенства права підтверджується В. Лемаком, який, аналізуючи основні загрози верховенству права в Україні, зазначає, що «частина з наведених загроз принципів верховенства права пов'язана з рівнем правової культури українського суспільства та його політичної еліти» [3, с. 50].

Практика ЄСПЛ, на що звертає увагу Є. Реньов, «підтверджує, що право на освіту є не просто індивідуальним правом, а справжнім чутливим барометром демократичної зрілості держави» [4, с. 272]. Природно, що все це безпосередньо стосується і права на правову освіту. Сьогодні, на що звертають увагу І. Хожило та О. Полякова, «як ніколи, країні потрібні громадяни з високим рівнем правової освіти, які... активні у правовому аспекті та які мають достатньо високий рівень правової свідомості й правової культури» [5, с. 282].

На сторінках фахової літератури все частіше аналізується і проблема повноцінного нормативно-правового забезпечення правової освіти, у тому числі – і на основі критеріїв верховенства права (до таких критеріїв відносяться базові принципи, які вже неодноразово надавалися в правових документах та аналізувалися у фаховій літературі). Причому, зазначена тенденція властива і країнам зі сталими традиціями демократичного врядування та зі стійкими правовими системами. Наприклад, Джон Ентоні Флойд (John Anthony Flood) відзначає тривожну тенденцію, що корпоративізм та ринкові відносини підривають засади повноцінного застосування принципу верховенства права в західних університетах [6, р. 16-17]. В університетах США, на що звертає увагу Джеймс Гофман (James Huffman), все частіше «об'єднуючий принцип верховенства права поступається перед приватними інтересами», і «американське суспільство в цілому отримало б значну користь від оновлення відданості та розуміння верховенства права в американських юридичних факультетах» [7, р. 572, 604, 606]. За оцінкою ж Марти Дубовської (Marta

Dubowska), недооцінка верховенства права в європейських юридичних школах та університетах «є результатом доктринального та відстороненого підходу до юриспруденції» [8, р. 1-2].

Наведені аргументи щодо недооцінки принципу верховенства права в західних університетах вагомо свідчать і про стан справ у правовій освіті населення. І справа не лише у здійсненні правосуддя, яке окрім конкретних рішень та ухвал має і певний суспільний резонанс. Підготовлений в юридичних університетах фахівець з права має вважатися таким собі «еталонним» носієм правосвідомості, власним прикладом заохочуючи чи навпаки розохочуючи й «пересічних» громадян свідомо відноситися до принципу верховенства права та до правовідносин взагалі.

Водночас слід відзначити і те, що різнобічні аспекти забезпечення правової освіти досить часто розглядаються поза реаліями сучасного суспільного розвитку. Найперше це стосується неврахування чи принаймні часткового врахування того достеменного факту, що в складних умовах сьогодення вимагається приділення додаткової уваги якраз правам і свободам громадян. Слід відзначити і те, що найбільш важливі доктринальні акти у сфері правової освіти було прийнято ще на початку 2000-х рр., але на сьогодні загалом не піднімається питання щодо якісного оновлення основ зазначеного спектру освіти населення (на відміну від спеціалізованої юридичної освіти, яка постійно знаходиться в полі інтересів фахівців та науковців). Вимагається також проведення більш чіткої межувальної лінії між юридичною спеціалізованою освітою та правовою освітою населення, що якраз і має знаменувати якісне оновлення державної політики у зазначеній сфері суспільних відносин. В якості ж чи не найбільш суттєвої прогалини маємо визнати загальну недооцінку змісту різнобічних програм та заходів у сфері правової освіти населення, у тому числі – і на основі принципу верховенства права.

Метою статті визначено обґрунтування положення щодо значущості принципу верховенства права у процесі забезпечення та здійснення правової освіти населення.

Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні дослідницькі завдання:

1) охарактеризувати стан та основні тенденції дотримання принципу верховенства

права в Україні та країнах зі сталими традиціями демократичного врядування;

2) уточнити особливості взаємозв'язку між правовою освітою, правовим вихованням та правовою культурою громадян;

3) проаналізувати зміст основних правових актів щодо правової освіти населення та на зазначеній основі визначити основні перспективні заходи із забезпечення правопросвітницьких заходів на основі принципу верховенства права.

Основні результати дослідження. Домінантою сучасних політико-правових відносин визнається положення про те, що право є мірилом розвитку цивілізованості суспільства, спрямовуючись в якості основного завдання на захист прав і свобод людини. Відтак особливої значущості у процесі суспільного розвитку набуває принцип верховенства права – і як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права з основою у захистові прав людини як найвищої соціальної цінності. На сьогодні ж високий рівень забезпечення верховенства права стає і своєрідною візиткою цивілізованого поступу, забезпечуючи повноцінний захист прав і свобод людини, та водночас стимулюючи розвиток міжнародного співробітництва та світових інтеграційних процесів.

Для України верховенство права водночас означає не лише підтвердження на високому нормативному рівні захисту прав і свобод людини, але і повноцінне ствердження принципів правової і демократичної держави, і відданість євроінтеграційному вектору розвитку держави і суспільства. На сьогодні ж, як слушно зауважує О. Скрипнюк, «інтеграція України до євроатлантичних структур і війна, розв'язана Росією проти України, боротьба нашого народу за загальнолюдські цінності – мир, свободу, демократію, права та свободи людини, доленосне право на життя, – як ніколи актуалізують принцип верховенства права» [9, с. 13]. Водночас якраз питання щодо дотримання принципу верховенства права становить одну з найбільш суттєвих проблем євроінтеграційного поступу нашої держави.

Проблема повноцінної реалізації принципу верховенства права властива і країнам зі стійкими традиціями демократичного врядування. Наприклад, Анжеліка Нуббергер (Angelika Nußberger) власне ґрунтовне досліді-

дження на тему «Верховенство права в Європі: вимоги та виклики для європейської судової системи» слушно розпочинає окрім іншого словами: «Існує два наративи про верховенство права в Європі – історія успіху та історія втрачених ілюзій» [10, р. 80]. Не випадково Лаурен Піч (Laurent Pech) відзначає певну неузгодженість між принциповою позицією Європейської комісії щодо верховенства права «як усталеного та чітко визначеного принципу» та «зростаючого відступу» від цього принципу в деяких країнах ЄС [11, р. 107]. Відтак і зміцнення верховенства права, на що звертає увагу Р. Луцький, – «одна з основних цілей уряду, інвесторів, бізнесу та громадянського суспільства в усьому світі» [12, с. 45].

В якості підтвердження даної тези доцільно навести зміст Доповіді Єврокомісії від 08.07.2025 року якраз на тему верховенства права, в якій було зазначено, що «верховенство права – це фундамент, на якому ЄС твердо стоїть у світі, де міжнародний порядок, заснований на правилах, повага до основних прав та демократичні системи зазнають дедалі більшого тиску», але водночас відзначено і тривожну тенденцію щодо дотримання принципу верховенства права у деяких країнах Європейського Союзу [13].

Причому, що має надзвичайно важливе значення у контексті обраної проблематики, у даному разі має йтися не лише про дотримання стандартів правової держави та виконання приписів нормативно-правових актів, але і про усвідомлений вибір громадянами власної правовірної поведінки. Поняття «Rule of Law», на що звертають увагу В. Добіжа та В. Корнієнко, «не обмежене державою, як термін «правова держава» (право діє в суспільстві загалом)» [14, с. 6]. Причому, виходячи з сутності соціологічного підходу до праворозуміння, у даному разі обов'язково слід враховувати і наявність з боку суб'єктів, на яких поширюється дія норми, свідомої переконаності в необхідності вважати ту чи іншу норму справедливою та необхідною. Дійсно, громадяни чи суб'єкти правовідносин мають свідомо відноситися до обов'язкових для них правил поведінки, щоб відповідально та усвідомлено виконувати приписи норм права.

Дотичною до наведеного є і проблема людського виміру права, згідно з якою будь-які правові конструкції мають виходити з особистісного підходу до регулювання суспільних

відносин. Концепція людського виміру права свідчить про те, що людина має вважатися не лише об'єктом правового регулювання та управлінського впливу, але також і повноцінним суб'єктом суспільного та політичного життя держави. «Людський вимір» у тлумаченні ОБСЄ, на що звертає увагу В. Серьогін, охоплює сім основних напрямків, в яких держави-члени беруть зобов'язання зробити відповідні норми частиною свого публічного порядку, у тому числі – і право на освіту [15, с. 195].

Чітко простежується і діалектична взаємообумовленість та гармонійний зв'язок між правовою освітою, правовим вихованням, правовою свідомістю та правовою культурою. У тлумаченні Ю. Калиновського, наприклад, «правове виховання, правова культура та правосвідомість як суспільні феномени являють собою єдиний континуум значень, змістів та символів, що визначають поведінку суб'єктів правовідносин у конкретний історичний проміжок часу» [16, с. 268].

Водночас не може бути заперечень стосовно того, що якраз правова освіта має забезпечити надійний фундамент і для правового виховання, і для правової культури та належного рівня правосвідомості громадян. Поза правовою освітою усі зазначені феномени не можуть бути забезпечені та повноцінно реалізовуватися у сфері правовідносин. Для прикладу, як слушно стверджує Л. Касинюк, серед чинників формування правової культури, «неабиякого значення набуває правова освіта, яка в сучасних умовах може стати найважливішим чинником розвитку особи, подолання правового нігілізму» [17, с. 28].

Метою Національної програми правової освіти населення, яку затверджено Указом Президента України від 18.10.2001 року (далі в тексті – Програма 2001 року), визначено підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права [18].

На сьогодні актуальними залишаються і основні завдання та напрями реалізації Програми 2001 року. Разом з тим, зазначені завдання та напрями потребували і потребують чітких механізмів чи дослівно до тексту «комплексу заходів». До того ж, на що звертають увагу О. Нестеренко та Н. Горбова, «мінусом»

цієї програми є те, що в ній «не приділяється увага правовим цінностям та переконанням, які є обов'язковими компонентами у формуванні правосвідомості людини» [19, с. 32].

Стратегія інформування громадян про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 року, яку затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 року (далі в тексті – Стратегія, Стратегія 2017 року), спрямована на підвищення рівня правової освіти громадян України, їх правової свідомості, подолання правового нігілізму у суспільстві, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, в тому числі щодо своїх прав і обов'язків. До безумовних позитивних якостей Стратегії 2017 року відносяться і згадки про те, що «довіра до закону, принципу верховенства права не може виникнути миттєво...». В якості реалізації зазначеної Стратегії наводиться правопросвітницький проект «Я маю право!» та завдання, визначені Кабінетом Міністрів України [20].

Проте, на сьогодні поки що залишаються недостатньо опрацьованими конкретні механізми забезпечення правової освіти населення. Правопросвітницький проект «Я маю право!», який було започатковано у 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України, на сьогодні вже втратив чинність. На сайті Міністерства юстиції України міститься також вже застаріла інформація щодо проведення інформаційно-просвітницької роботи у сфері прав і свобод людини, механізмів їх реалізації, захисту та відновлення. Водночас, знову ж таки залишаються незрозумілими конкретні заходи. Єдиним виключенням з цього сумного переліку залишається діяльність юридичних клінік (щоправда, і зміст «Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» від 03.08.2006 року загалом спрямовується на забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги, а не на організацію осередків правової освіти [21]).

Деякі компоненти таких механізмів містяться в «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні від 03.10.2018 року, в якій серед основних стратегічних напрямів громадянської освіти найперше зазначена якраз правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні права та обов'язки. До основних здобутків такої освіти

віднесено й формування та розвиток громадянських компетентностей, які надають особі можливість відігравати активну роль у суспільному житті з метою захисту демократії і верховенства права. Проте до основних змістовних напрямів громадянської освіти вже не віднесено ні демократію, ні принцип верховенства права (хоча заявлені у цій частині Концепції «права людини і громадянина» та «участь громадян в управлінні державними справами» і стосуються безпосередньо демократичного врядування) [22].

Висновки. У процесі суспільного розвитку набуває непересічного значення принцип верховенства права – і як універсального засобу захисту прав і свобод людини, і як інтегрального принципу права, і як нормативної основи для повноцінного ствердження ідеалів правової та демократичної держави. Проте на шляху реалізації зазначеного принципу містяться і значні перепони, серед них – і недостатня правова освіченість населення. Причому, зазначені труднощі та перепони властиві як «молодим демократіям», так і країнам зі сталими традиціями демократичного врядування. Одним з факторів повноцінного ствердження принципів верховенства права в нашій державі має стати і суттєве вдосконалення правопросвітницьких заходів. Для цього необхідно чітко визначитися зі змістом програм та заходів у сфері правової освіти населення, а також з конкретними обов'язками та відповідальними інституціями (найперше, місцевими органами влади та самоврядування як потенційними організаторами конкретних заходів, а також із залученням до цієї роботи представників юридичних вишів та факультетів, які вже мають такий досвід у вигляді «юридичних клінік»). Непересічне значення у даному відношенні має відводитися і практичним заходам. Обмеження правової освіти населення виключно наявністю відповідних документів та формальним окресленням завдань лише зашкодить справі.

Верховенство права, як слушно зазначає Роберт Штейн (Robert Stein) – «це дороговказ, до якого ми можемо звертатися за керівництвом зараз і в майбутньому; і це наша найкраща надія на свободу та справедливість» [23, р. 201].

І свідомі громадяни мають право на отримання певного стандарту правової освіти та вдосконалення власної правової освіченості,

щоб стати активними і повноцінними учасниками сучасних правовідносин. Поза безпосередньою участю зацікавлених громадян видаються примарними і конкретні зрушення у сфері дотримання принципів верховенства права, і «найкращі надії на свободу та справедливість». Відтак вдосконалення принципових

засад правової держави та розвиток громадянської правової освіти мають бути взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, відзначаючись єдиним завданням – формуванням демократичної, правової і соціальної держави, в якій права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пацурківський П., Гаврилук Р. Джерела The Rule of Law згідно з концепцією Тома Бінгема. Право України. 2024. № 8. С. 31–45. DOI: 10.33498/losh-2024-08-031
2. Лемак В. Принцип верховенства права в Україні: основні загрози. Право України. 2010. № 3. С. 44–51. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2010-3-pravoukr_2010_3-1.pdf
3. Дуліба Є.В., Аврамова О.Є., Куліш А.М., Миргород-Карпова В.В. Верховенство права, правова культура, освіта й академічна доброчесність. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 3. С. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.01>.
4. Реньов Є.В. Забезпечення права на освіту в практиці ЄСПЛ: стандарти рівності та сучасні виклики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2025. Вип. 40. С. 268–274. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-30>
5. Хожило І.І., Полякова О.С. Сучасний стан функціонування системи правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект. Наукові перспективи. 2021. № 2 (8). С. 280–292. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2\(8\)-280-292](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2(8)-280-292)
6. Flood J. A. The rule of law and legal education: Do they still connect? Handbook on the Rule of Law. August 2018. P. 1–17. DOI: 10.4337/9781786432445.00025
7. Huffman J. Legal Education and the Rule of Law. California Western Law Review. 2024. Vol. 60: Iss. 3, Article 4. P. 569–606. URL: <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwlr/vol60/iss3/4>
8. Dubowska M. Imaginative legal education and the rule of law. Law and Humanities .2025. P. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1080/17521483.2025.2563974>
9. Скрипник О.В. Верховенство права як правова і політична цінність. Альманах права. 2024. Вип. 15. С. 13–17. DOI: 10.33663/2524-017X
10. Rule of Law in Europe. Perspectives from practitioners and academics / Paul Craig, Stanislas Adam, Nuria Diaz Abad, Lorenzo Salazar. Brussels: Funded by the Justice Programme of the European Union, 2020. 91 p. URL: https://ejtn.eu/wp-content/uploads/2022/12/2019-056-RoL-Manual-170x240-WEB_FINAL.pdf
11. Pech L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. Hague Journal on the Rule of Law. 2022. Vol. 32. P. 107–138. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40803-022-00176-8>
12. Луцький Р.П. Верховенство права та правопорядок в країнах Європейського союзу. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2023. Вип. 16(28). С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.41-47>
13. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2025 Rule of Law Report. URL: https://commission.europa.eu/publications/2025-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en
14. Добіжа В. В., Корнієнко О. Європейське бачення принципу верховенства права. Держава і право: збірник наукових праць. 2022. Вип. 92. С. 4–14. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-92-4
15. Сербогін В.О. «Людський вимір» як головний критерій конституційної реформи. Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези доповідей XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 482 с. С. 193–198. URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repozitary/Konferentsiia_21_kvitnia_2017.pdf#page=193
16. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян та ін. Харків: Право, 2010. 368 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5231/1/VUXOVANNY_2010.pdf
17. Касинюк Л.А. Проблеми формування правової культури української молоді. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 1. С. 28–31. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/7.pdf
18. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 року № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>
19. Нестеренко О.М., Горбова Н.А. Аналіз сучасної нормативно-правової бази з питань правового виховання в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 31–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/6>
20. Стратегія інформування громадян про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 року: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1012-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1012-2017-%D1%80#Text>
21. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. N 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>
22. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 710-р (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р. № 893-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
23. Stein R. (2019). What Exactly Is the Rule of Law? Hous. L. Rev. 2019. Vol. 57. P. 185–201. URL: https://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/698.

Yu. D. DREVAL

DSc (Public Administration), Professor,
Professor of the Department of Management and Public Governance
E-mail: drevaly@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7347-9433>
National University of Water and Environmental Engineering
Rivne, 33000, Soborna Street, 11

**THE RULE OF LAW AND LEGAL EDUCATION OF THE POPULATION: THE
NECESSITY AND IMPORTANCE OF CORRELATION**

ANNOTATION. This paper analyses the interdependence between the implementation of the rule of law and legal education for the public. The analysis is based on the generally accepted premise that the rule of law encompasses a harmonious combination of principles and norms aimed at fully safeguarding human rights and freedoms. The modern era, however, is characterized by an integrated understanding of the rule of law as a complex yet effective legal phenomenon, which forms the basis of the doctrine of constitutionalism and the rule of law, and must therefore be regarded as an indispensable factor in democratic governance. The full affirmation and implementation of the principle of the rule of law is a hallmark of the civilized progress of the state and society. It is noted that the concept of the rule of law has traditionally been the subject of academic research. For the subject of our study, however, emphasis should be placed on aligning the criteria of the rule of law with legal education for the public (or 'civic legal education').

The existing assumption regarding a clear correlation between the phenomena of the rule of law and the legal education of the population has been confirmed. Indeed, in this case, it is not merely a matter of adhering to the standards of the rule of law and complying with the provisions of legislative acts, but also of citizens making a conscious choice regarding their own lawful conduct. There can be no dispute that it is precisely legal education that must provide a solid foundation for both legal upbringing and legal culture, as well as an appropriate level of legal awareness among citizens

It has been demonstrated that there are significant obstacles to the implementation of the principle of the rule of law, including the population's insufficient legal literacy. Moreover, these difficulties and obstacles are characteristic of both 'young democracies' and countries with established traditions of democratic governance. Consequently, the improvement of the fundamental principles of the rule of law and the development of civic legal education must be interlinked and mutually coordinated, sharing a single objective – the formation of a democratic, legal and social state in which human rights and freedoms are recognized as the highest social value!

KEYWORDS: *Rule of law, human rights and freedoms, democratic governance, civic education, legal education, legal culture, legal upbringing.*

REFERENCES

1. Patsurkivskiy, P. & Havrylyuk, R. (2024). Sources of The Rule of Law according to the concept of Tom Bingham. *Law of Ukraine*, (8), 31–45. DOI: 10.33498/louu-2024-08-031 (in Ukrainian)
2. Lemak, V. (2010). The principle of the rule of law in Ukraine: main threats. *Law of Ukraine*, (3), 44–51. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2010-3-pravoukr_2010_3-1.pdf (in Ukrainian)
3. Duliba, E.V., Avramova, O.E., Kulish, A.M. & Myrhorod-Karpova, V.V. (2022). The rule of law, legal culture, education and academic integrity. *Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*, (3), 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.01>. (in Ukrainian)
4. Reniov, E.V. (2025). Ensuring the right to education in the practice of the ECHR: equality standards and modern challenges. *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University, series "Law"*, (40), 268–274. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-30> (in Ukrainian)
5. Khozhylo, I.I. & Polyakova, O.S. (2021). Current state of functioning of the legal education system in Ukraine: public and administrative aspect. *Scientific Perspectives*, 2(8), 280–292. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2\(8\)-280-292](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2(8)-280-292) (in Ukrainian)
6. Flood, J. A. (2018). The rule of law and legal education: Do they still connect? *Handbook on the Rule of Law*, 1–17. DOI: 10.4337/9781786432445.00025
7. Huffman, J. (2024). Legal Education and the Rule of Law. *California Western Law Review*, 60(3), 569–606. URL: <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwlr/vol60/iss3/4>
8. Dubowska, M. (2025). Imaginative legal education and the rule of law. *Law and Humanities*, 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1080/17521483.2025.2563974>
9. Skrypnyuk, O.V. (2024). The rule of law as a legal and political value. *Almanac of Law*, (15), 13–17. DOI: 10.33663/2524-017X (in Ukrainian)
10. Craig, P. (Ed.). (2020). *Rule of Law in Europe. Perspectives from practitioners and academics*. Brussels: Funded by the Justice Programme of the European Union. URL: https://ejtn.eu/wp-content/uploads/2022/12/2019-056-RoL-Manual-170x240-WEB_FINAL.pdf
11. Pech, L. (2022). The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague Journal on the Rule of Law*, (32), 107–138. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40803-022-00176-8>
12. Lutskiy, R.P. (2023). The rule of law and legal order in the countries of the European Union. *Scientific and informational bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytsky*, 16(28), 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.41-47> (in Ukrainian)

13. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. (2025). Rule of Law Report. URL: https://commission.europa.eu/publications/2025-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en
14. Dobizha, V. V. & Korniyenko, O. (2022). The European vision of the principle of the rule of law. State and law: collection of scientific works, (92), 4–14. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-92-4 (in Ukrainian)
15. Seryogin, V.O. (2017). "Human dimension" as the main criterion of constitutional reform. From civil society to the rule of law: Abstracts of the reports of the XIII International Scientific and Practical Conference. Kharkiv: V.N. Karazin KhNU, 193–198. URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repozitary/Konferentsiia_21_kvitnia_2017.pdf#page=193 (in Ukrainian)
16. Getman, A.P. (Ed.). (2010). Legal Education in Modern Ukraine: Monograph. Kharkiv: Pravo. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5231/1/VUXOVANNY_2010.pdf (in Ukrainian)
17. Kasyniuk, L.A. (2019). Problems of forming the legal culture of Ukrainian youth. Legal Scientific Electronic Journal, (1), 28–31. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/7.pdf (in Ukrainian)
18. On the National Program of Legal Education of the Population: Decree of the President of Ukraine dated October 18, 2001 No. 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (in Ukrainian)
19. Nesterenko, O.M. & Gorbova, N.A. (2021). Analysis of the modern regulatory framework on legal education in Ukraine. Legal Scientific Electronic Journal, (3), 31–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/6> (in Ukrainian)
20. Strategy for informing citizens about the rights guaranteed to them by the Constitution and laws of Ukraine for the period until 2019: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 20, 2017 No. 1012-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1012-2017-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
21. Standard regulation on the legal clinic of a higher educational institution of Ukraine: Approved by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 03.08.2006 No. 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (in Ukrainian)
22. Concept for the Development of Civic Education in Ukraine: approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 03.10.2018 No. 710-p (as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08.10.2022 No. 893-p). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
23. Stein, R. (2019). What Exactly Is the Rule of Law? HOUS. L. REV., (57), 185–201. URL: https://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/698.. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 27.03.2026
The article is recommended for printing 17.05.2026

The article was revised 29.04.2026
This article published 30.05.2026